

надасть можливість удосконалити кримінальне законодавство України, забезпечити більш чітке практичне їх застосування у правозастосовній діяльності.

УДК 343.346(043.2)

Мусиченко О. М., викладач,
Миколаївський інститут права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Миколаїв, Україна

ГЕРМЕНЕВТИЧНИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ ЗРОЗУМІЛОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ

Положення сучасної філософської герменевтики, концепції сучасних філософів-герменевтів не відкидають поширення вироблених та узагальнених положень на розуміння та інтерпретацію явищ, що є предметом вивчення різних галузевих наук, зокрема і юриспруденції. Філософське обґрунтування категорії розуміння дозволяє краще усвідомити різноманітні правові явища, озброює методологічним інструментарієм.

Дослідження зрозумілості кримінального закону вимагає використання як надбань філософської герменевтики, так і герменевтики права та герменевтики кримінального закону, адже для аналізу зрозумілості кримінального закону як його властивості, слід осмислити категорію розуміння, яка є визначальною в герменевтиці, а також праворозуміння.

На основі уявлень про філософську герменевтику, можна визначити предмет герменевтики права, що охоплює розуміння і «тлумачення концепту права, основних правових понять, норм права і юридичних фактів з метою з'ясування їх сенсу» [1, с. 28]. Особливістю права є його символічно-сміслова природа, тому розуміння як елемент тлумачення цих смислів, виражених передусім в мові, набуває особливого значення.

Розуміння права відбувається як шляхом сприйняття і осмислення ціннісних орієнтирів, пов'язаних з культурою, традицією, так і через правові норми, які пізнаються через мову, бо мають мовне закріплення.

Не зважаючи на те, що кримінальний закон має найбільш точно виражати кримінально-правові заборону через «букву» закону, і здавалося б, потребує звернення лише до лінгвістичних способів тлумачення, втім, широке використання телеологічного способу, що є надбанням герменевтичного методу, не слід забувати у випадках тлумачення оцінних понять, які є одним із способів зловживань у правозастосовній практиці. Яке порушення трудового законодавства вважати «грубим» і

кримінально-карним, що означає «завдання істотної шкоди», що означає врахувати «особу винного» при виборі заходів кримінально-правового впливу? Справедливу відповідь на ці питання можна отримати, використовуючи усі надбання герменевтичного методу, в тому числі і телеологічного способу тлумачення норм. Проблема, щоправда, в даному випадку полягає в тому, що не завжди будь-яка особа, на яку поширюється кримінальний закон, повинна знати різні способи тлумачення закону (мається на увазі не юрист), і тому на законодавчому рівні слід встановити чіткі орієнтири для тлумачення оцінних понять.

Оскільки у вітчизняній правовій традиції право як частина соціального буття людини закріплене і отримує своє вираження передусім у мовній формі, у юридичних текстах, важливим є процеси, принципи, методи розуміння текстів, сформовані філософською герменевтикою.

Вони отримують практичне вираження у юриспруденції, зокрема і у юридичній герменевтиці. Так, за принципом «герменевтичного кола», якщо правова норма є частиною нормативно-правового акта, то процес розуміння має такий шлях: зрозуміти частину (норму) можна лише зрозумівши ціле (нормативно-правовий акт) і навпаки – зрозуміти ціле (нормативно-правовий акт) можна лише шляхом розуміння його окремих частин (норм). Разом з тим, якщо взяти до уваги інше філософське трактування принципу герменевтичного кола (коли текст розглядається як частина, а культура, в якій він функціонує, – як ціле), то можна зробити ще один висновок: розуміння нормативно-правового акта, зокрема закону – це не лише осягнення його тексту (текстуального вираження волі законодавця), адже закон є частиною певного цілого, що виходить за межі тексту, і його розуміння можливе за умови розуміння цього цілого. «Цілим у правопізнанні є ідея права як справедливості» [1, с. 69], будь-який правовий інститут як частину права можна зрозуміти лише розуміючи це ціле, його ідею. Важливим у розумінні і тлумаченні закону є з'ясування цілей його прийняття, врахування змін у соціальному середовищі, які відбулися після його прийняття.

У цьому контексті слід вказати на те, що не зважаючи на бажану стабільність Кримінального кодексу України, сьогодні приймається багато змін, що обумовлено реформуванням кримінальної юстиції: поява спеціальної конфіскації, заходів щодо юридичних осіб, норм, що посилюють кримінальну відповідальність за злочини проти журналістів тощо. Втім, необхідність реагувати на зміни у суспільстві, не повинна перешкоджати цілям кримінального закону. Для адекватного розуміння і тлумачення даного закону, адекватній реакції на кримінальний закон, який поширюється як на усіх суб'єктів кримінально-правових відносин, а також тих суб'єктів, які є потенційними їх учасниками, слід не забувати про соціальну справедливість, яка в контексті кримінального закону характеризується відповідністю між протиправними діями і

примусовими заходами кримінально-правового впливу, між правомірною постзлочинною поведінкою і реабілітаційно-заохочувальними заходами, між заподіяними збитками і заходами по їх відшкодуванню [2, с. 414]. Іноді законодавець, приймаючи закон, як реакцію на певні суспільні процеси, робить це поспішно, і маємо те, що до нього вносяться зміни відразу після набрання ним чинності. Такі тенденції є вкрай негативними і позначаються на ефективності кримінального закону. Попередження таких негативних проявів є продумана локальна концепція та мета законопроектів.

Важливим для юридичної науки є і принцип діалогічності розуміння, вироблений герменевтикою, відповідно до якого смисл розкривається у процесі діалогу або між читачем та автором (за Ф. Шлейєрмахером), або між читачем і власне текстом (за Г.-Г. Гадамером), або читача із текстом і читача із самим собою (за П. Рікьором).

У цьому аспекті слід наголосити, що особливістю юридичного тексту, зокрема кримінального закону, є те, що він створювався у певних історично-соціальних умовах, хоча його автором є колективний суб'єкт, але мета, цілі його створення чітко визначені, він поширюється на багатьох суб'єктів, які внаслідок розуміння правових встановлень, що не суперечать меті закону, матимуть змогу формувати власну поведінку, яка не порушуватиме встановлених кримінально-правових заборон. Тому досконале техніко-юридичне оформлення закону повинно максимально нівелювати суб'єктивний елемент розуміння, сприяти прямій відповідності волевиявлення законодавця і його текстуального вираження.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що герменевтичний підхід, як і герменевтичний метод є важливими, оскільки дослідження зрозумілості як властивості тексту кримінального закону вимагає передусім звернення до принципів та методів тлумачення як тексту кримінального закону в цілому, так і окремих норм, а також використовуваних одиничних понять (наприклад, оцінних) в тексті кримінального закону.

Література

1. Герменевтика права: розвиток юриспруденції: навч. посіб. / В. В. Дудченко, М. Р. Аракелян, В. В. Завальнюк. — Одеса: Фенікс, 2014. — 184 с.
2. Козаченко О. В. Культуро-антропологічна концепція заходів здійснення кримінально-правового впливу / О. В. Козаченко // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». — 2012. — Т. 11. — С. 413-420.